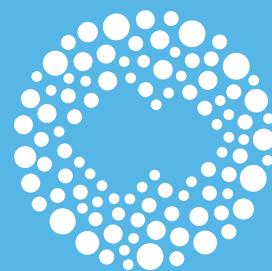

Kdo jsou čeští vědci v zahraničí?

CZE PATS
IN SCIENCE

Analýza české vědecké diaspory
a jejího vztahu k vědě v Česku

SHRNUTÍ

Na vědeckých institucích v zahraničí působí řada českých vědců a vědkyň. Na základě našich aktivit jejich počet odhadujeme na několik tisíc. Podpora jejich návratu do Česka nebo bližší spolupráce s českou vědou ze zahraničí je jedním ze způsobů, jak pomocí mezinárodní výměny myšlenek, technologií a pracovníků zvýšit kvalitu českého výzkumu a vědeckého prostředí a budovat prostředí vhodné pro inovace. K tomu je ovšem třeba vytvořit podmínky, které by české vědkyně a vědce motivovaly k návratu ze zahraničí či bližší spolupráci s vědci a institucemi v Česku. V této zprávě popisujeme základní charakteristiky české vědecké diaspory a pohled na českou vědu zvenčí. Identifikujeme, jaké změny jsou nutné k lepší spolupráci s českými vědkyněmi a vědci v zahraničí a jejich častějšímu návratu a navrhuje, jak těchto změn docílit.

Data ve zprávě pocházejí z výzkumného šetření¹, které se skládalo z online dotazníku (červen-září 2021, 198 respondentů), fokusové skupiny a hloubkových rozhovorů (duben 2022-srpen 2023, 12 respondentů). Respondenti působili v celkem 30 zemích světa v široké škále vědních oborů (72% přírodovědné a technické obory, 28% společenské a humanitní obory) a nacházeli se v různých fázích kariéry.

Mezi českou vědeckou diasporou je velký zájem o bližší spolupráci s českými vědeckými institucemi i o návrat do Česka. Vědkyně a vědci chtějí přispět k rozvoji svých oborů a vědecké sféry v Česku a rádi by se vrátili také z osobních důvodů. Na druhou stranu má české vědecké prostředí a širší česká společnost rysy, které vědecká diaspora vnímá negativně a představují pro ni bariéry návratu. Mezi tyto negativní charakteristiky patří především netransparentnost a nejasné postupy ve výběrových řízeních, platových podmínkách a kariérním postupu, nepotismus a "akademický inbreeding", tedy obsazování pracovních a vedoucích pozic vlastními absolventy. Tyto jevy zásadně omezují otevřenost českého vědeckého prostředí pro lidi zvenčí a byly hned po nízkých platech nejčastějšími bariérami návratu. Respondenti také vnímali negativně přístup české společnosti k ženám a k různým minoritám a málo mezinárodní prostředí. Pozitivně naopak hodnotili odbornou kvalitu jednotlivců a některých českých vědeckých pracovišť.

I když mezi vědkyněmi a vědci byl velký zájem o návrat zpět nebo o bližší spolupráci, pro respondenty nebylo jednoduché udržovat nebo si budovat kontakty v Česku ze zahraničí a ti, kdo se pokoušeli o návrat, mnohdy naráželi na neochotu kolegů a nedostatek informací o případných pozicích a výběrových řízeních. Respondenti pak vnímali české prostředí jako uzavřené a bez vážného zájmu o přilákání lidí ze zahraničí. Jako netransparentní byly vnímány nejen postupy pro získání pracovní pozice, ale také pracovní podmínky a platové ohodnocení. Šetření poukázalo na velký rozdíl mezi zkušenostmi žen a mužů.

Ženy se mnohem častěji setkávaly s bariérami návratu než muži. Šetření upozornilo na neochotu vedoucích pracovišť řešit problematiku chování, jako jsou prohřešky proti vědecké etice a sexuální obtěžování. Tato neochota byla pro některé respondenty podnětem k odchodu do zahraničí. Klíčovým poznatkem podle nás je, že i respondenti, kteří měli negativní zkušenosti v Česku, projevovali zájem o bližší spolupráci nebo návrat a byli motivováni snahou přispět ke změně a zlepšení podmínek na českých institucích.

1. Projekt byl realizován ve spolupráci s Přírodovědeckou fakultou Univerzity Karlovy a Etnologickým ústavem Akademie věd ČR a financován Technologickou agenturou České republiky. Číslo projektu: TITBMZV919

Ke zvýšení atraktivity českého vědeckého prostředí pro vědce a vědkyně v zahraničí je nutné, aby české prostředí bylo vnímáno jako otevřené a jako prostředí, ve kterém je o přilákání kolegů ze zahraničí a o mezinárodní spolupráci zájem. Transparentní mechanismy pro obsazování pracovních pozic, jasné podmínky platového ohodnocení a pracovních podmínek by výrazně posílily otevřenost českého prostředí pro vědce a vědkyně ve všech kariérních fázích. Dále je nutné, aby české instituce byly ochotny řešit problematické chování a prohřešky proti vědecké etice a podporovaly profesní kulturu, kde je běžné na problémy upozornit. Nízké platy a nedostatečná finanční podpora pro navazování mezinárodní spolupráce přispívají k uzavřenosti českého vědeckého prostředí a omezují jeho schopnost konkurovat zahraničním institucím. Dostatečná finanční podpora ze strany státu má tedy potenciál výrazně posílit konkurenceschopnost českých institucí na mezinárodní úrovni a podpořit návrat české vědecké diaspory zpět do Česka.

Na základě těchto zjištění navrhuje následující systémová opatření zejména na úrovni univerzit a výzkumných institucí, která posílí motivaci českých vědkyň a vědců působících v zahraničí k návratu či spolupráci, a tím zvýší kvalitu a mezinárodní konkurenceschopnost české vědy:

- Zvýšení transparentnosti v obsazování pracovních pozic, odměňování a kariérním postupu zavedením přehledných kariérních řádů či veřejného monitorování míry inbreedingu (tj. zaměstnávání vlastních absolventů).
- Zlepšení podmínek pro zakládání nových nezávislých týmů vědci a vědkyněmi zvenčí vypisováním otevřených pozic s atraktivním startovacím balíčkem (zahrnujícím konkurenceschopný plat, vědeckou nezávislost, provozní finance a pracovní prostory) a širokou mezinárodní inzercí výběrových řízení na tyto pozice s dostatečným předstihem.
- Posilování bezpečného prostředí a rovných příležitostí ve vědě implementací jasných a efektivních mechanismů pro řešení problematického a nevhodného chování, jako je sexuální obtěžování, diskriminace a jiné formy porušování vědecké a profesní etiky.

Implementaci těchto kroků by významně usnadnila změna v řízení univerzit a výzkumných institucí ze samosprávného na manažerské, kdy by vedení instituce bylo vybíráno odbornou radou složenou z externích odborníků s mezinárodní účastí. Tato změna by vyžadovala zásadní změnu legislativy - zejména Zákona o vysokých školách a Zákona o Akademii věd ČR - a musela by se opírat o široký konsenzus mnoha zainteresovaných stran.

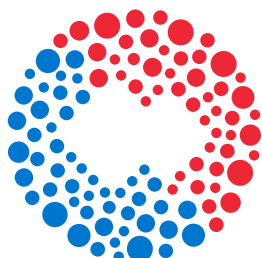
Jsme přesvědčeni, že tyto kroky přispějí ke zlepšení spolupráce s českou vědeckou diasporou a k odstranění hlavních bariér pro návrat přímo identifikovaných v našem výzkumu. Česká vědecká diaspora představuje nesmírně cenný a z velké části nevyužitý zdroj pro rozvoj vědeckého prostředí v Česku. Vhodná systémová opatření k odstranění námi identifikovaných bariér tak mohou k návratu do Česka přesvědčit stovky až tisíce vědkyň a vědců, kteří nad návratem přemýšlí, ale nejsou dosud rozhodnutí, a také zvýšit atraktivitu českých institucí pro zahraniční vědkyně a vědce. Příliv kvalitních vědkyň a vědců ze zahraničí zastaví negativní důsledky odlivu talentu a přispěje k celkové prosperitě a rozvoji Česka.

Doležalová, M., Löblová, O. et al. (2025)

Kdo jsou čeští vědci zahraničí?

Analýza české vědecké diaspory a jejího vztahu k vědě v Česku. Czexpats in Science.

<https://czexpats.org/vyzkum/>

CZEXPATS
IN SCIENCE

